

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การย้ายถิ่น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงและการกระจายตัวของประชากร นอกจากสาเหตุการเกิดและการตายแล้ว ถึงแม้จะมีการควบคุมการเพิ่มตามธรรมชาติของประชากรได้โดยนโยบายการวางแผนครอบครัวที่มีประสิทธิภาพ แต่ก็ไม่สามารถจะควบคุมปริมาณการย้ายถิ่นของประชากรที่มีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐบาลและนักวิชาการได้ให้ความสนใจกันมากได้ ทั้งนี้เนื่องจากประชากรในชนบทและประชากรจากจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศได้หลั่งไหลเข้าสู่เมืองหลวงหรือเมืองใหญ่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศไทยในทศวรรษนี้ อันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นที่ถูกกระตุ้น โดยแรงดันและแรงดึงดูดทางเศรษฐกิจ เช่น การเกิดภาวะฝนแล้ง น้ำท่วม การไร้ที่ดินทำกินและอัตราการเพิ่มประชากรที่เกินขีดความสามารถของระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่จะใช้ประโยชน์จากประชากรเหล่านี้ การนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ในระบบเศรษฐกิจทำให้เกิดการว่างงานมากขึ้น ความแตกต่างระหว่างภูมิภาคในด้านโอกาสทางเศรษฐกิจ อาชญากรรม ชนบท การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทำให้การคมนาคมสะดวกและรวดเร็ว ทำให้มีการย้ายถิ่นสะดวกมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุที่การเปลี่ยนแปลง เคลื่อนย้ายที่อยู่ของประชากรมีลักษณะเชิงเลือกสรร (Selective Migration) ย่อมก่อให้เกิดผลดีและผลเสียทั้ง เขตต้นทางและปลายทาง ส่วนใหญ่ประชากรในเขตต้นทางที่ย้ายถิ่นออก จะอยู่ในวัยแรงงาน ย้ายเพื่อทำงานและความเป็นอยู่ที่ดีกว่า ถ้าประชากรย้ายออกมามาก อาจทำให้แรงงานและผลผลิตลดลงและขาดแคลนแรงงานที่มีคุณภาพ เนื่องจากมีอัตราส่วนพึ่งพิงสูงส่วนปัญหาในเขตเมืองซึ่งมีผู้ย้ายถิ่นจากเขตชนบทเข้ามาอาศัยอยู่ เช่น ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการจราจร การขาดแคลนที่อยู่อาศัย ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เนื่องจากความหนาแน่นของประชากร

จากการทำสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2523 : 20) พบว่าการย้ายถิ่นของประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป ที่ย้ายจากจังหวัดต่างๆ

เข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครในระยะเวลา 5 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2518-2523 มีจำนวนถึง 400,464 คน คิดเป็นร้อยละ 9.42 ของประชากรอายุตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไปอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร โดยเป็นชายร้อยละ 9.17 และหญิงร้อยละ 9.66 ประชากรในภาคกลาง เป็นผู้ย้ายเข้ามาอยู่ที่สอดคล้องกับร้อยละ 42.37 ของผู้ที่ย้ายถิ่นมาจากภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

ทางภาค หรือเบนการย้ายถิ่นชั่วคราว แต่ในอนาคตคาดว่าจะมีการย้ายถิ่นในระยะทางที่ไกลขึ้น หรือการย้ายถิ่นระหว่างภาคจะมีปริมาณสูงขึ้น เพราะผลจากการพัฒนาและระบบการคมนาคมที่ก้าวหน้านั่นเอง

การสนับสนุนให้เกิดการย้ายถิ่นที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ย่อมจะมีผลดีต่อการพัฒนาประเทศได้ ดังนั้นจึงเห็นสมควรที่จะศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ เพื่อค้นเหตุนัยทางและลดอัตราการย้ายถิ่นจากเขตชนบท เข้ากรุงเทพฯ โดยมุ่งไปสู่เมืองหลักและเมืองสำคัญอื่น ๆ ในภาคต่าง ๆ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของกรุงเทพมหานคร และให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่รัฐบาลได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 พ.ศ. 2524-2529 ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการย้ายถิ่นของครัวเรือนเข้ากรุงเทพมหานคร
- 1.2.2 เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่มีผลต่อการย้ายถิ่นของครัวเรือนเข้ากรุงเทพมหานคร
- 1.2.3 เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์การย้ายถิ่น กับปัจจัยต่าง ๆ เมื่อมีการควบคุมปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการย้ายถิ่นของครัวเรือนเข้ากรุงเทพมหานคร
- 1.2.4 เพื่อสร้างรูปแบบที่เหมาะสมในการอธิบายลักษณะการย้ายถิ่นของครัวเรือนเข้ากรุงเทพมหานคร

1.3 แหล่งที่มาของข้อมูลและขอบเขตของการวิจัย

ข้อมูลที่น่ามาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อมูลทุติยภูมิซึ่งได้มาจากข้อมูลตัวอย่าง 1 เปรอร์เซ็นต์จากโครงการสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523 ซึ่งเป็นโครงการเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ของประชากร และสถานภาพการอยู่อาศัยของประชากรทั่วราชอาณาจักร โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

สำหรับขอบเขตของการวิจัยนี้ ศึกษาจากครัวเรือนส่วนบุคคลที่สมรสแล้วที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร จนถึงเดือน เมษายน 2523 โดยมีภรรยาอายุระหว่าง 15-49 ปีเท่านั้น ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งหมด 3251 ครัวเรือน

1.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและรายงานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลทำให้เกิดการย้ายถิ่นภายในประเทศไทย พอจะสรุปได้เนื้อหาสำคัญดังนี้

เพ็ญพร วีระสวัสดิ์ (2513 : 66-68) ได้ศึกษาข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและประชากรของประเทศไทย พบว่า เศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการย้ายถิ่น นอกจากนี้ยังพบว่าหัวหน้าครัวเรือนในกลุ่มอายุ 35-39 ปี และ 45-49 ปี มีความต้องการย้ายถิ่นสูงสุด หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 7 ขึ้นไป มีความต้องการย้ายถิ่น ในระดับสูงกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า และผู้ที่มีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากกว่า จะมีความต้องการย้ายถิ่นสูงกว่าด้วย

เฟรด อาร์โนลด์ และสุภาณี บุญประเทือง (2519 : 12-29) ศึกษาการย้ายถิ่นโดยใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513 พบว่า ในระหว่าง พ.ศ. 2508-2513 ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นชาย และเป็นผู้อยู่ในวัยหนุ่มสาวอัตราการย้ายถิ่นถึงขีดสุด เมื่ออายุประมาณ 20-29 ปี ซึ่งสูงเป็น 2 เท่าของอัตราการย้ายถิ่นในกลุ่มอื่น ๆ จึงยืนยันได้โดยไม่มีข้อสงสัยเลยว่า การย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์กับการสมรส การมีงานทำใหม่และการศึกษาในระดับสูง การย้ายถิ่นในระยะทางไกลข้ามเขตจังหวัด หรือข้ามเขตภาคมีมาก โดย

เฉพาะในกลุ่มชายหญิง อายุ 15-19 ปี และ 20-24 ปี เป็นที่น่าสังเกตว่า การย้ายถิ่นในกลุ่มอายุดังกล่าวส่วนมากเป็นการย้ายถิ่นจากนอกเขตเทศบาลไปยังเขตเทศบาล ซึ่งแสดงว่าชีวิตในเมืองส่วนใหญ่เป็นสิ่งดึงดูดที่มีความสำคัญสำหรับคนหนุ่มสาวที่มีชีวิตเติบโตในชนบทอย่างมาก ในการศึกษาเรื่องเดียวกันนี้ได้พบว่าทั้งในเขตและนอกเขตเทศบาลหญิงที่สมรสแล้วหมวดอายุเดียวกันซึ่งไม่ย้ายถิ่นมีจำนวนบุตรเกิดรอดมากกว่าผู้ที่ย้ายถิ่น ซึ่งให้เห็นว่าการย้ายถิ่นทำให้ภาวะเจริญพันธุ์ลดลงหรือหญิงที่ย้ายถิ่นมักมีขนาดครอบครัวที่เล็กกว่าขนาดครอบครัวโดยเฉลี่ย

วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ (2521 : 13) ได้ศึกษาการย้ายถิ่นภายในประเทศ พบว่าสำหรับการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ นั้น อาจแยกเป็นพวกย้ายถิ่นชั่วคราว คือย้ายเข้ามาในระหว่างเวลาที่ไม่ได้ทำนาชั่วคราว กับพวกย้ายถิ่นถาวรซึ่งย้ายมาอยู่ในกรุงเทพมหานคร เพื่อหาอาชีพและพำนักเป็นหลักแหล่ง เช่น กรรมกร คนรับใช้ในบ้าน หรือเพื่อประกอบอาชีพในสถานบริการประเภทต่าง ๆ หรือเข้ามาศึกษาต่อในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะในระดับสูง ซึ่งเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็ไม้อาจจะย้ายกลับไปสู่ชนบทอีกได้ เพราะไม่มีโอกาสที่จะใช้ความรู้ที่เรียนมาในเขตชนบทได้

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2524 : 14) ได้สำรวจการย้ายถิ่นของประชากรในกรุงเทพมหานคร พบว่า สาเหตุสำคัญของการย้ายถิ่น ได้แก่ สาเหตุทางเศรษฐกิจ ประมาณร้อยละ 61 ของผู้ย้ายถิ่นทั้งหมดย้ายถิ่นมาเพื่อหางานทำ และในจำนวนนี้ร้อยละ 92 ย้ายมาหางานทำในระหว่างที่ว่างจากการประกอบการเกษตร นอกจากนี้ยังมีผู้ย้ายถิ่นที่มีเหตุผลทางครอบครัว ประมาณร้อยละ 18 และย้ายถิ่นมาเพื่อศึกษาต่อร้อยละ 15

จินตนา เพชรานนท์ ชิตินีย์ ไกลสทิน และอลิส ไกลสทิน. (2527 : 15-79) ศึกษาการย้ายถิ่นโดยใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523 พบว่าในระหว่าง พ.ศ. 2518-2523 กรุงเทพมหานครมีดัชนีความพอใจของกระแสการย้ายถิ่นเข้าสูงกว่าภาคอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นมาจากภาคกลางและภาคใต้ นอกจากนี้กรุงเทพมหานครยังเป็นจังหวัดที่มีผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่สูงที่สุดส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวที่มีอายุระหว่าง 15-24 ปี ประมาณร้อยละ 43 และเมื่อเทียบกับจำนวนผู้ย้ายถิ่นทั่วประเทศแล้วมีจำนวนถึงร้อยละ 37 สำหรับสถานภาพสมรสในวันสำมะโนของผู้ย้ายถิ่นทั่วประเทศ พบว่าผู้ย้ายถิ่นทั้งชายและหญิงที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี เป็นผู้ที่สมรสแล้วคือเป็นชายร้อยละ 18.3 และหญิงร้อยละ 14.3 ซึ่งมากกว่าผู้ย้ายถิ่น

ที่ยังเป็นโสดคือเป็นชายร้อยละ 11.1 และหญิงร้อยละ 10.3 และจะแตกต่างกันมากเป็นพิเศษใน
 หมวดอายุ 15-24 ปี ซึ่งเป็นอายุที่ประชากรไทยส่วนมากจะทำการสมรส ในการศึกษาเรื่อง
 เดียวกันพบว่า การคุมกำเนิดและระดับภาวะเจริญพันธุ์ของผู้ย้ายถิ่นในช่วงเวลา 5 ปีก่อนสำมะโน
 ต่ำกว่าผู้ไม่ย้ายถิ่น เมื่อพิจารณาเหตุผลการย้ายถิ่น พบว่าผู้ชายที่ย้ายเข้าเขตเมือง ร้อยละ
 50.1 มีเหตุผลทางเศรษฐกิจ รองลงมาเป็นเหตุผลทางครอบครัว ซึ่งมีมากกว่า 1 ใน 3 ของ
 ผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด และเหตุผลทางการศึกษามีประมาณร้อยละ 10.2 สำหรับผู้หญิงที่ย้ายเข้าเขต
 เมืองมีเหตุผลทางครอบครัว เหตุผลทางเศรษฐกิจและเหตุผลทางการศึกษาเป็นร้อยละ 51.1
 32.9 และ 12.9 ตามลำดับ

Visid Prachuabmoh and Penporn Tirasawat (1974 : 48) ศึกษาข้อมูล
 โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากร
 ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ปรากฏผลว่าสาเหตุการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ มีผลมาจากปัญหา
 ทางเศรษฐกิจ ร้อยละ 56 จากการศึกษาร้อยละ 11 และจากการติดตามครอบครัวร้อยละ 15

Aphichat Chamrathirong (1976 : 171-174 อ้างในวรวิมล ชัยรัตน์ :
 7-8) ศึกษาการย้ายถิ่นภายใน 5 ปี คือในระหว่าง พ.ศ. 2518-2523 พบว่าไม่ว่าจะเป็น
 อัตราการย้ายถิ่นเข้า อัตราการย้ายถิ่นออก อัตราการย้ายถิ่นรวม และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิ
 เข้าสู่กรุงเทพมหานคร ล้วนแต่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับดัชนีทาง เศรษฐกิจและสังคม เมื่อวัด
 จากความเป็นเมืองระดับอุตสาหกรรม การศึกษา ค่าคะแนนการมีของใช้สมัยใหม่และอัตราส่วน
 การมีเครื่องสาธารณูปโภคภายในบ้าน อาจกล่าวได้ว่าเป็นการย้ายถิ่นเพื่อให้ผู้ย้ายถิ่นมีชีวิตและ
 ความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาทาง เศรษฐกิจและ
 สังคม

Aphichat Chamrathirong Krittaya Archavanitkul and Uraivan
 Kanungsukkasem (1979 : 23) ศึกษาติดตามผู้ย้ายถิ่นใหม่ผลการศึกษาชี้ชัดเห็นว่า สาเหตุ
 สำคัญของการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานคร เป็นเพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจมากที่สุด กล่าวคือ
 ผู้ย้ายถิ่นชายเข้ามาเพื่อหางานทำร้อยละ 80.1 หญิงร้อยละ 67.5 ผู้ย้ายถิ่นเข้ามาเพราะว่าง
 จากอุตสาหกรรมเกษตรเป็นผู้ย้ายถิ่นชายร้อยละ 18.7 หญิงร้อยละ 19.5 และย้ายเพื่อมาทำงาน
 ทั้งชายหญิงมีอัตราร้อยละ 2.8 เท่ากัน ผู้ย้ายถิ่นใหม่ส่วนมากเป็นผู้อยู่ในวัยหนุ่มสาวและมีสาเหตุ

ทางสังคม คือ การต้องย้ายติดตามครอบครัว หรือการย้ายเพราะแต่งงาน ซึ่งมีอิทธิพลต่อผู้ย้ายถิ่นหญิงมากกว่าผู้ย้ายถิ่นชาย

Goldstein (1971 : 37) ศึกษาข้อมูลตัวอย่าง 1 เปรอร์เซนต์ จากสำมะโนประชากรปี 2503 หาความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นและการขยายตัวของเมืองกับภาวะเจริญพันธุ์ พบว่าภาวะเจริญพันธุ์ของผู้ย้ายถิ่นมา 5 ปี โดยเฉพาะผู้ย้ายเข้าในเมือง มีอัตราต่ำกว่าผู้ที่ไม่ได้ย้ายถิ่นมาก จึงได้แนะนำว่า การเพิ่มขึ้นของการย้ายถิ่นเข้าเมืองนั้น จะมีผลต่อการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีที่ย้ายถิ่น และในเวลาเดียวกันก็ต้องประสบปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากการขยายเมืองอย่างรวดเร็ว

Goldstein and Penporn Tirasawat (1977 : อ้างใน ประชากรของประเทศไทย 1978 : 220) ศึกษาจากข้อมูลตัวอย่างของสำมะโนปี 2503, 2513 และโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวๆ ได้ศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องภาวะเจริญพันธุ์ของผู้ย้ายถิ่นเข้าเขตเมือง พบว่าสตรีที่ย้ายถิ่นมีภาวะเจริญพันธุ์ที่ต่ำกว่าสตรีที่ไม่ย้ายถิ่น ผู้ย้ายถิ่นที่เกิดในเมืองมีบุตรน้อยกว่าผู้ย้ายถิ่นที่เกิดชนบท ผู้ที่เพิ่งย้ายถิ่นเข้ามามีบุตรน้อยกว่าผู้ที่ย้ายถิ่นเข้ามานานแล้ว มีเหตุผลหลายประการที่ทำให้ผู้ย้ายถิ่นมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำ ซึ่งรวมถึงลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม ของผู้ย้ายถิ่นตลอดจนการย้ายถิ่นเองอาจเป็นเหตุให้สตรียังไม่อยากมีบุตร

1.5 ข้อจำกัดในการวิจัย

เนื่องจากข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523 เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ของประชากรและที่อยู่อาศัยของประชากร แต่ไม่มีข้อมูลทางด้านรายได้ อัตราค่าจ้าง ผลผลิตการเกษตร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้น่าจะมีอิทธิพลของการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา เฉพาะการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ ของครัวเรือนที่สมรสตามข้อมูลที่มีอยู่ และสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ เพื่อศึกษาหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นของครัวเรือนต่อไป

1.6 สมมติฐานในการวิจัย

1.6.1 ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางสังคมได้แก่ อายุ อาชีพ

การศึกษา การคุมกำเนิด ภูมิลำเนาเดิม มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมต่อการย้ายถิ่นของครัวเรือน เข้ากรุงเทพมหานคร

- 1.6.2 การอธิบายปัจจัยการย้ายถิ่นของครัวเรือน โดยวิธีวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ การวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัย และการวิเคราะห์การจำแนกหมู่ น่าจะให้ผลสอดคล้องกัน

1.7 คำนิยามศัพท์

วันสำมะโน หมายถึง วันที่ 1 เมษายน 2523

ผู้ย้ายถิ่น หมายถึง ประชากรที่มีอายุ 5 ปีขึ้นไป ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดอื่น ๆ และย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร ไม่เกิน 5 ปี ในระหว่าง พ.ศ. 2518-2523 ก่อนวันสำมะโน

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.8.1 ทำให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อการย้ายถิ่นและ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ให้ประชากรย้ายถิ่นไปสู่เมืองหลักตามภาคต่าง ๆ มากกว่าที่จะย้าย เข้ากรุงเทพมหานคร
- 1.8.2 เพื่อเป็นการกำหนดนโยบายมาตรการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง และการวางแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลต่อไป